
Слави Димитров/ S. Dimitrov

ИЗТОЧЕН ТИМОР – ПОЛИТИКОГЕОГРАФСКА
ХАРАКТЕРИСТИКА

*East Timor – Political and Geographical
Characteristics*

East Timor is a state in Southeast Asia. The former Portuguese colony was for 25 years under Indonesian occupation. Nowadays it is an independent state, a full member of an UNO since 2002. The infrastructure of the country is destroyed, national identity is in process of formation. East Timor continued narrow economic and political contacts with Portugal.

Key words: democracy, independence, colony, religion, national identity, infrastructure, living standart, occupation.

Демократична република Източен Тимор е държава в Югоизточна Азия. Разположена е в източната част на о-в Тимор, най-големия остров от Малките Зондски острови, заедно с островите Камбинг и Яко и анклав Окуси на северо-западния бряг на острова. Има площ 15 007 км². Граничи с Индонезия – 228 км и има брегова линия 706 км.

Релефът е предимно планински. Най-високите планини са на запад (с най-висока точка връх Тата Майлау – 2963 м), които постепенно на изток преминават в каменисто плато с височина 500–700 м, завършващо на юг с тясна равнина. Крайбрежието, шелфа и особено дъното на Тиморско море са богати на нефт и природен газ.

Климатът е субекваториален, влажен с постоянни годишни температури от 25 до 27 С°. Изразени са 2 мусонни годишни сезона (сух и дъждовен). Валежите варират между 2000 и 3000 мм годишно. Най-влажна е южната част на страната. Реките са къси и пълноводни (Лоес, Лакио, Сейкал, Бе-Лулио). Островът често е връхлитан от тропически циклони.

Растителността е сравнително бедна. Около 70% от площта са покрити с влажни тропически гори, по крайбрежието е разпространена мангрова растителност. В планинските и предпланинските райони се срещат гори от сандалово дърво (Луканов, 2007).

Населението на страната е 1,155 млн. жители. Гъстотата е 65 д/км². Раждателността е 27,1‰, а смъртността 6,3‰. Естественят прираст е положителен 20,8‰. Средната продължителност на живот за мъжете е 47 г., а за жените – 49 г.

Етнически състав. Населението на Източен Тимор се отнася към източно-индонезийския антропологичен тип. Коренното население не представлява обособена единна етническа общност, обаче съществува общо самонаименование – маубере.

Най-значителната група в Източен Тимор образуват т.нар. „местису“ или източни тиморци, губещи племенната си идентификация (200 хил. души). Те живеят основно в градовете, а освен това населяват западните райони и южната крайбрежна област. Останалите източни тиморци се подразделят на племенни образувания.

По-голямата част от населението съставлява австронезийски по език тиморски народи, от тях по-големи са – мамбаи (165 хил. души, живеещи в планините на централния район), кемек (65 хил. души), даван (60 хил. души населяващи анклава Окуси), тетум-терик (45 хил. души), токоде (40 хил. души живеещи в северозападните крайбрежни райони), тетуб-белу (30 хил. души), галолин (15 хил. души).

Към папуаския език на тиморо-алорски народи се отнасят макасаи (110 хил. души, живеещи в североизточната част на страната), бунаки (65 хил. души, населяващи приграничните планински райони), фаталуку (40 хил. души, живеещи на източния полуостров) и макалоро (7 хил. души) (Страни и народы..., 1979).

През 1976–1999 г. се практикува т.нар. трансмиграция – преселване в Източен Тимор на преимуществено мюсюлманско население от пренаселените острови на Западна Индонезия (Ява и Мадур, Бали, Южно Сулавеси и др.). След обявяването на независимостта болшинството от мюсюлманите се завръщат в Индонезия и сега техният брой е няколко хиляди души. Остават да живеят и незначителен брой малайци от Саравака. В Дили продължава да съществува мюсюлманска община с арабски произход (потомци на преселници от средата и края на XIX в. от Хадрамаута). Тяхната численост е около хиляда души. Китайците (преобладаващо хакка) от Южен Китай наброяват 11 хил. души.

Национална идентичност. След обявяването на независимостта се засилват интеграционните процеси, и предишната племенна идентичност започва да отслабва за сметка на националния идентитет. Съхранява се източнотиморската литература на тетум-праса и португалски език, своеобразният стил в декоративното изкуство и архитектурата, следва съществуващите племенни традиции. Символ на Източен Тимор е ума-лулик – свещеният племенен дом фаталуку.

Символите на националната идентичност намират място върху новите монети от 1, 5, 10, 25 и 50 сентимо. Сред тях са плантацията с кафе, създадена от португалците през XIX в. по класическата формула на колониализма (усилена експлоатация на земята и работната ръка); оризовите полета, с култура, която

се комерсиализира и продукцията е предназначена главно за експорт за Тайланд и Виетнам, а не за вътрешна консумация; Каибаук – диадема от злато или сребро, която представлява стилизиран крокодил; традиционните лодки предназначени за риболов; петлите отглеждани за борба.

Официалният език до 1975 г. е португалски, до 1999 г. е индонезийски, а най-разпространен е тетум. Според конституцията на Източен Тимор, тетум и португалски имат статут на официални езици. Освен тетум, има и 15 национални езици в Източен Тимор: атаренсе, байкено, бекайш, бунак, кауаймина, фаталуку, галолин, або, идалака, ловайа, макалоро, макасаи, мамбаи, кемек и токоде.

В периода на индонезийската окупация (1976–1999 г.) се провежда политика за интеграция на населението на Източен Тимор в състава на индонезийците. Широко се разпространява изучаването и използването на индонезийския език (по това време – държавен език). Португалският език е забранен, тетум-праса се съхранява като език по цялата територия с изключение на крайните източни разклонения на острова и анклава Окуси (Gunn, 2001).

След обявяването на независимостта в 2002 г. държавни езици на Източен Тимор стават тетум-праса и португалският. На последния говори предимно новият социален елит, завърнал се от емиграция след референдума за независимост през 1999 г. Част от населението не владее официалните езици, тъй като в периода 1976–1999 г. изучава индонезийски език. Английският и индонезийският имат статут на работни езици според конституцията. Част от населението са емигранти и говорят китайски, мандарин, кантонски и акка.

Конфесионален състав. Важен фактор за националната консолидация, наред с езика тетум-праса, става католицизма, отличаващ източнотиморци от етнически близкото им население от западната индонезийска част на острова (предимно мюсюлмани). Реформаторско протестантство изповядват само жителите на о. Атауру. Широко са разпространени местните традиционни вярвания и култове (Азия..., 2005).

Страната изминава дълъг път от анимизъм до католицизъм. Преди да дойдат португалците, тиморци са предимно анимисти. Религията е насочена към вярвания свързани със Земята-майка и Бащата-слънце (или небе). Първите 5000 души са покръстени през 1556 г. През периода на колониализма, католицизмът се разпространява локално. За период от над 300 г. и усилена работа на португалските мисионери едва 19 000 души са приели католицизма (Waldman, 1993).

Ситуацията се променя по време на индонезийската окупация, когато индонезийците се опитват насилствено да наложат исляма. При преброяванията се оказва, че голяма част от населението са анимисти или атеисти. Това се възприема от индонезийците, като индикатор за потенциални бъдещи комунисти и голяма част от местното население се декларира като католици. Докато през 1970 г. едва 2% от населението са католици, през 1980 г. техният брой е почти 80%. Сега над 90% от населението са християни-католици (останалите са будисти,

мюсюлмани и протестанти). Това без съмнение е важен аспект за националната идентичност на тиморци, която контрастира с религиозните възгледи на индонезийците мюсюлмани и балинензенците будисти. Португалците, които разпространяват католицизма сред населението от XVI в. не успяват да го приобщиат за повече от 460 години, докато индонезийците го правят за по-малко от две десетилетия (Сарайва, 2002).

Възщност от 1981 г. католическата църква е солидарна с народа на Източен Тимор. Тогава идват и многобройни падрета от чужбина, най-вече от Португалия и Австралия, които помагат за разрешаване на съществуващите проблеми. След индонезийската инвазия през 1975 г. падретата и религиозните лица не могат да напуснат страната. От тази гледна точка католическата църква се явява като институция със свободна политика, където тиморци могат да се срещат и да осъществяват контакти с външния свят. Така изпъкват фигурите на харизматични лидери като Биспу Хименеш Белу, който зове за борба за свободен Тимор. Още повече, че през 80-те и 90-те години, голяма част от протестите срещу Индонезия придобиват религиозен характер.

Въпреки католицизма все още е силна базата на анимизма. Запазва се ролята на планините, обявени за свещени, където по време на окупацията се запазва националната идентичност. Важно значение се отдава и на връзката планина – море (Seixas, 2006).

Столица е град Дили (30 хил. ж.). Други по-големи градове са Ермера и Лифау.

История. Когато португалците пристигат в Източен Тимор и се връщат през 1515 г. (скоро след завладяването на Малака), островите вече са посещавани от китайци, малайци и японци, които търсят бяло сандалово дърво, търсено на пазара от китайци и индонезийци, и ги наричат Сандалови острови. Португалците търгуват с островите още в началото на XVI в. и завладяват Източен Тимор през 1642 г. (наричат ги острови на цветята).

Островите стават притежание на краля на Португалия, и вицекраля на Гоа. През 1750 г. на островите живеят само 8 португалци. В края на XVIII в. търговията със сандалово дърво се превръща в основна база на икономиката. През XIX в. започва отглеждането на кафе, памук и захарна тръстика. Въпреки това продължава да доминира отглеждането на сандаловото дърво, основна стока предназначена за експорт. Неговото производство е около 45 хил. т годишно и е предназначено основно за Португалия.

В периода 1816–1916 г. се водят спорове между Холандска Индия и Португалска Индия, но на локално ниво. Вътрешната колонизация продължава до края на XIX в. Губернаторът има седалище в Дили. През 1896 г. Тимор получава автономия от Макао, и става провинция Тимор, подчинена директно на Лисабон. През следващите десетилетия Тимор се урбанизира, започва строителство на пътища, модерни сгради и училища. Развива се стопанството на страната, най-вече земеделието (Waldman, 1997).

След Втората световна война Тимор е стратегическо място в Азиатско-Техоокеанския регион. По време на Втората световна война Португалия запазва неутралитет. Австралийци и холандци навлизат в Тимор непосредствено след японското нападение над Пърл Харбър (7 декември 1941 г.). Японците окупират острова в периода февруари 1942 г. – септември 1945 г. През тези години загиват няколко десетки хиляди души, а икономиката е съсипана. Възстановяването на щетите от страна на португалците продължава до 1959 г. През годините след Втората световна война, съседна Индонезия проявява слаб интерес към Тимор.

През август 1975 г. Португалия се изтегля от Източен Тимор. Малко по-късно се създават три партии със свои програми и политически перспективи: UDT вижда бъдещето на острова, като неразделна част от Португалия; FRETILIN твърдо застава на позициите за пълна независимост на страната; APODETI се бори за широка автономия, но като част от Индонезия. Страната декларира своята независимост на 28 ноември 1975 година. Хавиер ду Амарал става президент, а Николау Лобату – министър-председател.

След американското одобрение и обещанието да не се изгражда комунизъм (голямото намигане на американците към Джакарта), в края на декември 1975 г. започва индонезийска инвазия срещу Тимор. Девет дни по-късно е завзета от индонезийски военни сили. Следва насилствено обединение с Индонезия през юли 1976 г., която го обявява за своя провинция. Индонезийците започват да експлоатират природните богатства на острова, най-вече на природен газ и петрол от Тиморско море. По време на индонезийската окупация за 25 години са убити над 200 хил. души или 1/3 от населението на страната.

С изключение на Австралия, всички други държави третираха въпроса като вътрешен проблем за Индонезия. Заедно с формирането на тиморската идентичност, започва и борба за независимост. Нейн ръководител става лидерът на FRETILIN Ханана Гусмау. През 1991 г. проблемът се интернационализира (Sarmiento, 2007).

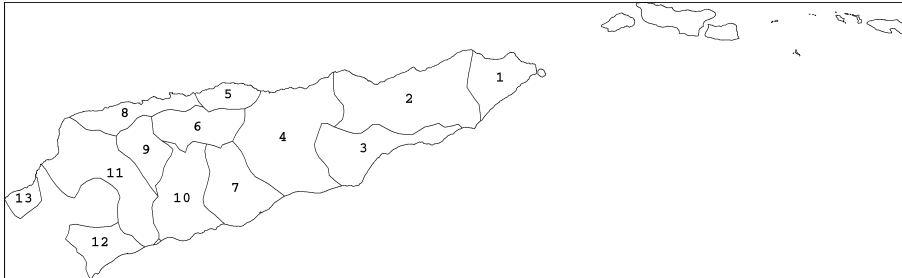
На 30 август 1999 г., в национално допитване, подкрепено от ООН, населението на Източен Тимор гласува за независимост от Индонезия и територията преминава под управлението на ООН. На 20 май 2002 г., Източен Тимор бе международно признат като самостоятелна държава (192 независима държава в света и член на ООН) (Димитров, 2008). Така Източен Тимор става първата нова държава на XXI в. От 2003 г. страната се нарича Демократична република Тимор.

Държавното устройство е република. Законодателен орган е еднокамарен Национален парламент. Първи неин президент е Жозе Рамош Хорта. Министър председател е Ханана Гусмау. Национален празник е 28 ноември – „Денят на Независимостта“.

Административно страната е разделена на 13 административни области (дистрикти) (фиг. №1). Всеки от тези 13 дистрикти включва административен център (табл. №1) и субдистрикти, като техният брой варира между три и седем, като средно се падат по пет субдистрикти, а общо са 67.

Фиг. №1

Административно деление на Източен Тимор

1. Лаутем	8. Ликика
2. Баукау	9. Ермера
3. Викуке	10. Айнару
4. Манутуту	11. Бобонару (Малиана)
5. Дили	12. Кова-Лима (Суай)
6. Аилеу	13. Оуесуси-Амбену
7. Мануфахи	

Табл. №1

Административно устройство на Източен Тимор

Дистрикт	Административен център	Площ, км ²	Население
Лаутем	Лоспалос	1702	57 453
Баукау	Баукау	1494	104 571
Викуке	Викуке	1781	66 438
Манутуту	Манутуту	1706	38 580
Дили	Дили	372	167 777
Аилеу	Айлуе	729	36 889
Мануфахи	Саме	1325	44 235
Ликика	Ликика	543	55 058
Ермера	Глену	746	103 169
Айнару	Айнару	797	53 629
Бобонару	Малиана	1368	82 385
Кова-Лима	Суай	1226	55 941
Оуесуси-Амбену	Понте Макасар	815	58 521

Източник: INE

Паричната единица до независимостта е индонезийска рупия (Rp) = 100 сен. Сега е щатски долар.

Стопанство. БВП е 459 млн. долара, на глава от населението се падат по 440 долара (2007 г.). Силни страни за икономиката са залежите на нефт и газ в Тиморско море. Традиционната основа на селското стопанство – кафето е главният експортен продукт. Слабите страни са свързани с разрушената инфраструктура по време на безпорядъка през 1999 г., а породената нестабилност отблъсква инвеститорите. Промисленият сектор остава недоразвит.

Първичният сектор формира 25,4% от БВП. Произвеждат се кафе, ванилия, каучук, ориз, батати, соя, манго, банани, кокосови орехи, царевича, просо, бобови, захарна тръстика, ямс, таро, сандалово дърво (предназначено за производство на гуми). Отглеждат се биволи, кози, коне (местна порода). Има добре развит риболов (Дойков..., 2008).

Индустрията формира 17,2% от БВП. Застъпени са занаяти, производството на битова химия, текстилната промишленост и хранително-вкусовата промишленост.

Обслужването и туризмът формират 57,4% от БВП.

Страната изнася (8 млн. дол.) предимно кафе, сандалово дърво и ванилия. Внасят се предимно храни (227 млн. дол.)

Транспорт. Шосейната мрежа е 3800 км от които 480 км асфалтирани. Главното пристанище е Дили. Аерогарите са 8 (3 с асфалтирани писти). Няма жп линии.

Туризмът разполага с добре развита инфраструктура. Годишно страната се посещава от над 420 хил. туристи.

Като продължение на съществуващите в продължение на векове връзки между Португалия и нейните бивши колонии се създава Общността на португалоговорещите страни, която обединява независимите Лузофон страни в света с цел да организира сътрудничество и съвместни действия в различни области. Общността е учредена на 17 юли 1996 г. в Лисабон с конференция на държавните и правителствени ръководители на Ангола, Бразилия, Гвинея-Бисау, Кабо Верде, Мозамбик, Португалия и Сао Томе и Принсипи. Източен Тимор получи статут на наблюдател през 1998 г. и статут на пълноправен член, след постигането на официалната независимост през 2002 г. (Димитров, 2007).

След края на индонезийската окупация и подкрепата на международната общност страната гледа уверено в своето бъдеще. Тя има пълната подкрепа на Португалия и португалоговорещите страни. Освен това страната има официална покана за присъединяване към страните от АСЕАН, което значително увеличава нейните възможности за икономически и социален просперитет.

ЛИТЕРАТУРА

Азия, енциклопедия ТЕМА, С., 2005.

Димитров, С., Географски аспекти на разпространението на португалския език в света. – В: География XXI, 2007, №3, 8–12.

- Димитров, С.** География на португалоговорещите страни в света. Велико Търново, 2008.
- Дойков, В., А. Дерменджиев, С. Димитров.** Икономическа география на страните от континентите, Силистра, 2008.
- Луканов, А. и др.** Страните в света 2007–2008 г. Справочник, С., Глория Палас, 2007.
- Сарайва, Ж.** История на Португалия, София, 2002.
- Страны и народы.** Зарубежная Азия. Юго-Восточная Азия., Мысль, Москва, 1979.
- Gunn, G.** Língua e cultura na construção da Identidade de Timor-Leste. Camões. Revista de Letras e Culturas lusófonas. 14 Julho-Setembro: Lisboa, 2001.
- Sarmiento, J.** Paisagem e identidade na construção da nação timorense. Geografias Pós-coloniais. Porto, 2007, 193–230.
- Seixas, P. C.** De Maubere a Kafir e Mais Além: o Meio-da-Terra em movimento. in Seixas, P. C. e Engelenhoven, A. (org.). Diversidade Cultural na construção da Nação e do Estado em Timor-Leste. Porto: Edições Universidade Fernando Pessoa. 2006.
- Waldman, Маурнцио,** 1993, Em Timor-Leste, A Luta Continua, artigo in Dossier “Véspera”, número 247, de 07/03/1993, AGEN, São Paulo.
- Waldman, Маурнцио et Serrano Carlos,** 1997, Brava Gente de Timor, Prefácio de Noam Chomsky, Editora Xamã, São Paulo.